

GOOD MANNERS AS A CORRECTIVE IN MARITAL AND ANTENUPTIAL AGREEMENTS

MONIKA SCHÖN

AK JUDr. Kristiny Škampové, Czech Republic

Abstract in original language

Tento příspěvek se zaměřuje na problematiku současné právní úpravy tzv. předmanželských smluv a smluv uzavíraných mezi manžely, především potom na požadavek souladu ujednání v těchto smlouvách s dobrými mravy (při absenci jiných specifických požadavků na platnost či obsah těchto smluv). Příspěvek se zabývá výkladem pojmu dobré mravy, jejich významu v manželském právu a konkrétními ujednáními, která jsou považována za byvší v rozporu s dobrými mravy. Závěr příspěvku je věnován úvahám o vhodnosti zařazení předmanželských smluv a smluv manželů jako nominálních smluv do občanského zákoníku. Cílem tohoto příspěvku je zhodnocení současné právní úpravy a eventuelní návrh úpravy vhodnější.

Key words in original language

dobré mravy, předmanželská smlouva, smlouva mezi manžely, ochrana slabší strany

Abstract

This essay is focused on the problems of contemporary legal regulation in the matters of antenuptial and marital agreements, before all on the requirement of these agreements' conformity with good manners (with regard to absence of other specific requirements for these agreements' content and validity). The essay deals with the interpretation of the concept of good manners, its consequence in marital law and several specific arrangements which are considered to conflict with good manners. The end of this essay is devoted to consideration dealing with the pertinence of the antenuptial and marital agreements' inclusion as a specific agreements to the Czech Civil Code. This essay's focus is to give the analysis of contemporary legal regulation, eventually also some suggestion of more suitable regulation.

Key words

Good Manners as a Corrective in Marital and Antenuptial Agreements

1. Úprava smluv mezi manžely a předmanželských smluv v českém právu de lege lata

Tento příspěvek se věnuje otázkám smluvních ujednání uzavíraných mezi manžely a mezi osobami, které hodlají manželství uzavřít v budoucnu (tzv. předmanželských smluv), a jejich souladu s dobrými mravy jako jednou

z podmínek platnosti těchto právních úkonů ve smyslu ust. § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále též „o.z.“).

Současná česká právní úprava (narozdíl od úpravy prvorepublikové) neobsahuje výslovnou úpravu smlouvy mezi manžely (či tzv. předmanželské smlouvy) jako typové smlouvy, ačkoli s jejím možným uzavřením explicitně počítá, když v ust. § 143a o.z. či ust. § 147 o.z. připouští možnost smluvního odchýlení se od zákonného režimu společného jmění manželů. Neobsahuje ani žádnou úpravu smlouvy o vypořádání společného jmění manželů, s níž rovněž počítá (srv. ust. § 150 o.z.), či jiné smlouvy na jejímž základě by si manželé mohli mezi sebou upravit vzájemné poměry. De lege lata je tedy výslovně připuštěna úprava některých otázek mezi manžely smluvně (srv. ust. § 2 odst. 3 o.z. a shora uvedená ust. § 143a o.z., § 147 o.z. či § 150 o.z.), není však nijak výslovně upraven nezbytný obsah či zakázaná ujednání. Smlouvy mezi manžely či mezi osobami, které hodlají manželství v budoucnu uzavřít, jsou proto uzavírány jako inominátní dle ust. § 51 o.z. Tato skutečnost je některými autory kritizována¹. Ačkoli je totiž stávající úpravou na jedné straně dán značný prostor pro autonomii vůle stran, na straně druhé však důvodně vyvstávají pochybnosti ohledně platnosti některých ujednání v těchto smlouvách.

Na otázku platnosti smluv uzavíraných mezi manžely či mezi osobami, které mají v úmyslu manželství uzavřít, je při absenci jiné právní úpravy nezbytné aplikovat pouze obecné požadavky platnosti kteréhokoli právního úkonu.

Jedním z těchto požadavků je potom dle ust. § 39 o.z. též soulad obsahu a účelu právního úkonu s dobrými mravy (resp. absence jeho rozporu s dobrými mravy). A právě souladem ujednání mezi manžely či mezi osobami, které manželství plánují uzavřít, s dobrými mravy, se proto blíže zabývá tento příspěvek.

2. Pojem dobrých mravů

Nejprve je třeba se zabývat otázkou vymezení samotného pojmu dobrých mravů. Český o.z. legální definici neobsahuje (stejně jako další evropské

¹ Srv. např. Králíčková, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. In *Právní rozhledy*, č. 6, 2003, s. 263 an.

soukromoprávní kodexy²). Ani v judikatuře dosud není pojetí dobrých mravů jednoznačně ustáleno³.

K bližšímu pochopení smyslu zakotvení institutu dobrých mravů a přiznání jeho právní relevance je nezbytné zkoumat, jakým způsobem a proč se tento institut objevil v (psaném) právu.

Kořeny právní úpravy je zřejmě nutno hledat ve starém Římě. Tehdejší právní praxe ukázala, že některé jednání, ač je v souladu s platným právem, má důsledky, které se jeví jako nepřijatelné z hlediska obecné spravedlnosti a morálky. Z tohoto důvodu začali římsí právníci odkazovat na dobré mravy jako na korektiv sblížení formálního uplatňování právních norem s požadavky na odstranění tvrdosti, asociálnosti a amorálnosti v právu⁴.

Nezbytnost odepření ochrany jednání v rozporu s dobrými mravy jako jednání, které je sice v souladu se zákonem (s právem), avšak jeho důsledek je takový, že jej normotvůrce nepředvídal, převzaly též velké kodifikace 19.století⁵.

Obecný zákoník občanský z roku 1811 (dále též „o.z.o.“) původně neupravoval neplatnost smluv, které jsou pro svůj obsah či účel v rozporu s dobrými mravy, avšak později (počátkem 20. století) došlo k zařazení této úpravy do ust. § 879 (dále potom v ust. § 1295 odst. 2 o.z.o. bylo upraveno též zneužívání práva a škoda způsobená jednáním proti dobrým mravům). Zákonodárce tím explicitně vyjádřil svoji vůli nepřiznat právní účinky jednání, které – byť v souladu se zákonem - se přičí dobrým mravům.

Prvorepubliková komentářová literatura se velmi podrobně zabývala vztahem jednání, které je v rozporu se zákonem, a jednání, které je v rozporu s dobrými mravy, a dále otázkou, zda je třeba speciálně upravovat význam (důsledek) jednání v rozporu s dobrými mravy. Takto Rouček a Sedláček dospěli k závěru, že hranice mezi jednáním protiprávním a jednáním proti dobrým mravům je plynulá a že soudce má možnost volné úvahy zařadit reprobované jednání buď do jedné či do druhé kategorie.

² Srv. např. německý Bürgerliches Gesetzbuch z roku 1896, či rakouský Ausführliches Bürgerliches Gesetzbuch z roku 1811.

³ Srv. Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva, 1. dotisk 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 125.

⁴ Srv. Hurdík, J. Zásady soukromého práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 74 an.

⁵ Hurdík, J. Zásady soukromého práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 75.

Dobré mravy jsou dle Roučka a Sedláčka velkým příkazem soudci, aby soudil *praeter legem*, ale v reprobaci může jít též *contra legem*⁶.

Kubeš potom uvádí, že dobré mravy jsou ty, které se ve společnosti obecně se považují za dobré a které odpovídají ideálu člověka a národa⁷. Dle Krčmáře je nutno dobré mravy zjistit podle typických názorů lidí, kteří žijí v téže době na témže místě a náležejí k témuž stavu nebo téže společenské třídě⁸. Bez zajímavosti jistě není, že všechny citované interpretace jsou značně široké a vyhýbají se konkrétnímu vymezení.

Socialistické kodexy (občanský zákoník z roku 1950 a z roku 1964) byly charakteristické svým důrazem na sféru rozporu se zákonem. Pojem dobré mravy byl nahrazen pojmem obecný zájem, který se měl vyjma jiného označení výrazně odlišovat svým obsahem od dobrých mravů kapitalistické společnosti⁹.

V roce 1991 došlo novelou o.z. k opětovnému zařazení institutu dobrých mravů do o.z. Hurdík uvádí, že přístup soudů k dobrým mravům jako korektivům formálnosti, jednostrannosti a nespravedlnosti byl zpočátku spíše rezervovaný (snad kvůli liberálnímu myšlení, které naši společnost tehdy ovládlo), postupně se však prosazuje přesvědčení, že dobré mravy reprezentují významné společenské hodnoty, které mají v soukromém právu své nezastupitelné místo¹⁰ (i zde je hodno povšimnutí široké pojetí institutu dobrých mravů).

V judikatuře i odborné literatuře se objevily opakované pokusy o definování pojmu dobré mravy¹¹ (a vzápětí potom kritiky těchto pokusů¹²).

⁶ Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý, reprint původního vydání, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 706.

⁷ Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům, s. 177, cit. dle Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý, reprint původního vydání, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 706.

⁸ Krčmář, J. Právo obligační, 3. vyd., s. 342, cit. dle Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, reprint původního vydání, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 706.

⁹ Srv. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 184 – 185.

¹⁰ Hurdík, J. Zásady soukromého práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 82.

¹¹ Tak např. z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5.10.2000, spis. zn. 30 Cdo 1842/2000 se podává, že právní úkon se přičítá dobrým mravům, pokud nerespektuje některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují

Někteří autoři¹³ však zastávají názor, že pojem dobré mravy definován být vůbec nemá, že absence legální definice tohoto pojmu je opodstatněná a že ji nelze považovat za opomenutí zákonodárce. Spáčil ve vztahu k institutu dobrých mravů uvádí, že praxe intuitivně chápe, o co jde, i když uspokojivé teoretické vymezení chybí¹⁴. Hurdík a Lavický jsou toho názoru, že dobré mravy jsou z hlediska pojmu charakterizovány svou nedefinovaností a nedefinovatelností, přičemž tato skutečnost byla postupně přijata a je respektována zákonodárcem i judikaturou¹⁵.

Český Ústavní soud definoval pojem dobré mravy ve svém nálezu ze dne 26.2.1998, spis. zn. II. ÚS 249/1997, a to jako souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Ústavní soud tím zdůraznil etické a mravní aspekty pojmu dobré mravy. Hodno povšimnutí je, že Ústavní soud připustil, že ne vždy se dobré mravy uplatní prostřednictvím práva (srv. ...je mnohdy zajišťováno...). Dále je nutno si povšimnout, že výklad pojmu dobré mravy není neměnný, ale vyvíjí se v prostoru a v čase (což je zřetelné právě například v pojetí dobrých mravů ve vztazích mezi manžely a v rodinném právu obecně, jak bude popsáno dále).

Dalším známým pokusem o vyložení pojmu dobré mravy je formulace německého Říšského soudu, který jako měřítko dobrých mravů zvolil úsudek každého poctivě a spravedlivě smýšlejícího člověka¹⁶. Ačkoli rovněž pojmy „poctivost“ a „spravedlnost“ (obdobně jako pojem „dobré mravy“) nemohou být s konečnou platností definovány, přesto snad v konkrétním

jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

¹² Např. Grus, Z. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. In Právní rozhledy, 2004, č. 3, s. 112 an. Dále též Hurdík, J. Zásady soukromého práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 80 an.

¹³ Např. Hurdík – srv. Hurdík, J. Zásady soukromého práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 79. Dále je též hodný povšimnutí výrok Randův, jak jej cituje Spáčil, totiž že *omnis definitio in iure civili periculosa*. Srv. Spáčil, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. In Právní rozhledy, 2004, č. 18, s. 665.

¹⁴ Srv. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. In Právní rozhledy, 2004, č. 18, s. 668.

¹⁵ Hurdík, J., Lavický, P. Systém zásad soukromého práva, 1. dotisk 1, vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 123.

¹⁶ RGZ 80, 219. Cit. dle Bohata, P. Dobré mravy v německém právu. In Právní rozhledy, 1999, č. 9, s. 467.

případě lze bez větších pochybností rozlišit, zda konkrétní smluvní ujednání či jednání strany sporu, lze akceptovat jako únosné z hlediska elementární lidské slušnosti, poctivosti a spravedlnosti, či nikoli.

Někteří současní právní teoretici (např. Grus) zastávají názor, že mravní aspekty soukromého práva mohou být „definovány“ pouze prostřednictvím jednotlivých případů s odkazem na princip rovnosti¹⁷.

S tímto názorem zřejmě nelze souhlasit bezvýhradně. Nicméně se zohledněním shora citovaného obecného vymezení pojmu dobré mravy českým Ústavním soudem či německým Říšským soudem lze souhlasit s tím, že přesný rozbor konkrétní skutkové podstaty a dobré odůvodnění toho, v čem je v dané věci spatřován rozpor s dobrými mravy, jistě mohou přispět k právní jistotě a obecnému povědomí veřejnosti o tom, co soudy považují (a pro futuro považovat budou) za ještě nezávadné a co již za nemravné.

3. Dobré mravy v oblasti manželského práva

Co se potom týká dobrých mravů v oblasti manželského práva, zde je prvně třeba říci, že mezi manžely lze apriori očekávat existenci takových vztahů, které v souladu s dobrými mravy jsou. Tato skutečnost souvisí se samou podstatou manželství a předpokladem, že manželé jsou si vzájemně těmi nejbližšími osobami. Dle Salače je manželství (a v širším smyslu též rodičovství) věcí veřejného zájmu a nesmí být ohrožováno právními úkony, které narušují jeho povahu, resp. závazky mezi manžely¹⁸.

Jednání mezi manžely, které by kolidovalo s dobrými mravy, je považováno za nepřístojné a právní teorie obvykle jako prototyp smluv příčících se dobrým mravům uvádí právě ty smlouvy, které ohrožují institut manželství a rodičovství¹⁹. Některými německými autory je manželské a rodinné právo považováno dokonce za jediné skutečné jádro dobrých mravů²⁰.

Stejně jako v jiných oblastech, i v otázkách manželského práva je potom v průběhu času patrný vývoj toho, co je považováno za nemravné.

¹⁷ Grus, Z. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. In Právní rozhledy, 2004, č. 3, s. 115.

¹⁸ Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 247.

¹⁹ Srv. Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. 1. vyd., Brno – Praha: Orbis Praha XII, 1933, s. 267. Obdobně též Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 244.

²⁰ Srv. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 45.

Se zohledněním shora uvedených úvah směřujících k osvětlení obsahu pojmu „dobré mravy“ a současně požadavkem některých autorů konstatovat a odůvodnit existenci rozporu s dobrými mravy v konkrétních věcech se níže pokusíme podat přehled těch ujednání mezi (budoucími) manžely, která jsou odbornou literaturou a judikaturou zmiňována jako prototyp ujednání kolidujících s dobrými mravy, a zaměříme se též na důvod jejich kolize s dobrými mravy.

4. Příklady ujednání v předmanželských smlouvách či ve smlouvách uzavíraných mezi manžely, která jsou všeobecně považována za nemravná

Veškerá ujednání ve smlouvách mezi manžely či v předmanželských smlouvách, u nichž je shledáván jejich rozpor s dobrými mravy, spojuje skutečnost, že nějakým způsobem směřují k narušení podstaty institutu manželství.

Pro přehlednost tato ujednání rozčleníme do šesti následujících skupin: ujednání omezující svobodu uzavřít manželství, ujednání vylučující práva a povinnosti manželů dle z.o.r., ujednání vztahující se k rovnosti a vyživovací povinnosti manželů, ujednání dotýkající se vztahů k dětem, ujednání upravující možnost zániku manželství a ostatní ujednání, která narušují podstatu manželství.

a) Ujednání omezující svobodu uzavřít manželství

Do první skupiny nemravných ujednání patří ta, která směřují k (jakémukoli) omezení svobody uzavřít manželství. Může se jednat o závazky uzavřít či neuzavřít manželství²¹ do určité doby, s určitou osobou apod. Neakceptovatelné je též zajištění závazku uzavřít manželství (např. v předmanželské smlouvě) některým zajišťovacím institutem. Neakceptovatelnost posledně jmenovaného plyne ze skutečnosti, že příslib budoucího uzavření manželství může zakládat morální závazek, nikoli však vymahatelný nárok. Tento závěr sdílí (kontinentální) právní teorie již dva tisíce let²². Uzavření manželství má být zásadně dobrovolným právním úkonem a vyloučení či omezení dobrovolnosti není akceptováno.

b) Ujednání vylučující práva a povinnosti manželů dle z.o.r

²¹ Srv. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 48, s. 74, s. 119, s. 134, s. 145.

²² K úpravě a závěrům dovozovaným právní teorií ve vztahu k vymahatelnosti závazku uzavřít manželství ve starém Římě, ve velkých kodexech soukromého práva 19. století, tj. ve francouzském Code Civil, v rakouském ABGB či německém BGB srv. např. Haderka, J. Uzavírání manželství z hlediska právního, 1. vyd., Praha: Academia, 1977, s. 25 - 26.

Další významnou skupinou nemravných ujednání jsou ta, která se vztahují k úpravě vztahů po vzniku manželství. Dle ust. § 18 věta druhá zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále též „z.o.r.“) je povinností manželů žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Jedná se o ustanovení kogentní, nepřipouštějící jinou smluvní úpravu. V případě ujednání, které by vylučovalo některou ze shora uvedených povinností, by se tak v první řadě jednalo o ujednání v rozporu se zákonem, tedy absolutně neplatné dle ust. § 39 o.z.

Zahraniční teorie však dovozuje navíc i rozpor s dobrými mravy, a to např. u ujednání, která vylučují věrnost manželů²³, či ujednání o budoucí separaci manželů (v případě jejího sjednání pro futuro, nikoli jako důsledek např. odcizení manželů či manželské krize)²⁴. Rovněž v českých podmínkách nelze hodnotit obdobná ujednání jinak, než jako nemravná. Tato ujednání navíc zpravidla směřují k narušení postavení slabší strany, což rovněž nelze připustit - a to tím spíše ve vztazích mezi manžely.

c) Ujednání vztahující se k rovnosti a vyživovací povinnosti manželů

České právní pojetí manželství spočívá na presumpci rovnosti muže a ženy (srv. ust. § 18 věta první z.o.r.). Ze zásady rovnosti lze dovodit též zásadu totožné životní úrovně obou manželů. Jakékoli ujednání, které by odporovalo shora uvedenému, je proto nutno hodnotit jako kolidující s dobrými mravy.

Teorie tak dovozuje nemravnost ujednání, kterými se jeden z (budoucích) manželů zavazuje, že nebude po druhém nárokovat výživné (které manželovi navíc náleží ex lege). Touto problematikou se v poměrně nedávné době (2001) zabýval např. německý Spolkový Ústavní soud²⁵, a to ve věci, v níž se snoubenka očekávající narození dítěte vzdala svého zákonného nároku na výživné. Při svém rozhodování zohlednil soud především dva aspekty: vyjednávací pozici snoubenců (kdy dovedl

²³ Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 48, s. 74, s. 104, s. 164.

²⁴ Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 74, s. 119, s. 134.

²⁵ Rozhodnutí ze dne 6.2.2001, č.j. 1 BvR 12/1992, dostupné na:

http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20010206_1bvr001292.html, a rozhodnutí ze dne 29.3.2001, č.j. 1 BvR 1766/92, dostupné na: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20010329_1bvr176692.html (obojí cit. dne 12.4.2011). Králíčková uvádí, že tato judikatura Spolkového Ústavního soudu dokonce následně podnítila vznik katalogu pravidel, který v reakci na shora uvedenou judikaturu vypracoval německý Spolkový Nejvyšší soud. Srv. Králíčková, Z. Soudní přezkum předmanželských a manželských smluv, In Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 147.

jednoznačně nevýhodné postavení ženy, která očekávala narození dítěte), přičemž vzal v úvahu též skutečnost, že uzavření manželství bylo ze strany muže podmíněno uzavřením smlouvy obsahující závazek vzdání se nároku na výživné, a dále faktický stav, který v průběhu manželství nastal v důsledku uzavřené smlouvy (když smlouvou byla založena nerovnost mezi manžely)²⁶.

V posledně uvedené judikatuře je patrná preference ochrany slabší strany (a to i přes současný trend priority smluvní volnosti). Závěr vyslovený německým Spolkovým Ústavním soudem lze jistě použít též při aplikaci české právní úpravy, a to nejen v případech dohod o výživném mezi manžely, ale též v případě dohod o vzdání se výživného rozvedeného manžela (např. výměnou za souhlas s rozvodem manželství).

d) Ujednání dotýkající se vztahů k dětem

Jako další příklad nemravných ujednání uvádí Kubeš dohody manželů omezující počet dětí, ujednání týkající se práva výchovy dětí v souvislosti s ulehčením rozvodu, či ujednání týkající se uvedení či neuvedení otcovství k dítěti za úplatu²⁷.

V současné době velmi častým případem ujednání, která jsou v rozporu s dobrými mravy, jsou ujednání týkající se úpravy práv a povinností k dítěti pro dobu po rozvodu manželství. Na úpravě vztahů pro dobu po rozvodu se rodiče mohou dohodnout (srv. ust. § 24a odst. 1 písm. b) z.o.r.), v opačném případě je nutná úprava práv a povinností k dítěti soudem (srv. ust. § 26 odst. 1 z.o.r.). V případě dohody manželů o úpravě práv a povinností k dítěti je nutno ctít zásadu rovnosti obou manželů a odmítnout platnost ujednání, které bylo učiněno v důsledku slabšího postavení jedné strany – jedná se např. o ujednání o vzdání se dítěte²⁸ (výměnou za jinou výhodu). Podstatnou roli při posuzování platnosti (a souladu s dobrými mravy) takového ujednání bude mít zřejmě též zájem dítěte jako vůdčí kritérium při jakékoli činnosti týkající se dětí (srv. ust. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, publikované pod č. 104/1991 Sb.).

e) Ujednání upravující možnost zániku manželství

Manželství je dle ust. § 1 z.o.r. trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Ač je pravdou, že české právo akceptovalo

²⁶ Cit. dle Králíčková, Z. Soudní přezkum předmanželských a manželských smluv, In Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 147 – 148.

²⁷ Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. 1. vyd., Brno – Praha: Orbis Praha XII, 1933, s. 267 – 268.

²⁸ K tomu např. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 74 a 134.

– stejně jako převážná většina evropských právních úprav - možnost zániku manželství rozvodem, nic to nemění na skutečnosti, že manželství má být primárně svazkem trvalým²⁹. Ve světle této úvahy potom je nutno hodnotit jako nemravná taková ujednání, která apriori, ještě třeba i před samotným vznikem manželství, počítají s tím, že svazek trvalý nebude.

Může se jednat např. o ujednání o uspořádání majetkových poměrů pro dobu po rozvodu manželství (s jedinou výjimkou, a sice tzv. smluveného rozvodu dle ust. § 24a z.o.r., který naopak úpravu majetkových poměrů pro dobu po zániku manželství předpokládá a podmiňuje jí možnost smluveného rozvodu³⁰).

Častými příklady ujednání v rozporu s dobrými mravy uváděnými odbornou literaturou jsou smlouvy upravující možnost rozvodu manželství, případně důvody pro jeho rozvod odchylně od zákonné úpravy³¹. Rozpor s dobrými mravy je zde spatřován v tom, že pokud zákonodárce primárně koncipoval manželství jako trvalé soužití a rozvod připustil pouze v určitých způsobem vymezených případech, pak je nutno na možnost zániku manželství jeho rozvodem pohlížet jako na výjimku, nikoli pravidlo, a nelze připustit další smluvní rozšíření těchto důvodů. Rozšiřování možných důvodů ze strany jednoho manžela navíc svědčí o jeho apriorní pochybnosti ohledně trvalosti svazku.

Z obdobných důvodů, jako jsou shora uvedené, je nutné hodnotit jako kolidující s dobrými mravy takové dohody, které zavazují k předstírání

²⁹ Haderka v této souvislosti zmiňuje především zvláštní význam manželství a mravní aspekty, resp. vlastní mravní přesvědčení o tom, že *v naší společnosti zůstává monogamické manželství tím nejlepším, co lidská mysl dovedla vynalézt pro utváření ...vztahů mezi mužem a ženou...* Srv. Haderka, J. Uzavírání manželství z hlediska právního, 1. vyd., Praha: Academia, 1977, s. 8.

³⁰ Judikatura se v této souvislosti zabývala též problematikou platnosti smluv upravujících vypořádání společného jmění manželů uzavřených v době, kdy ještě společné jmění manželů existovalo, tzn. před zánikem manželství, jestliže manželství nezaniklo rozvodem dle ust. § 24a z.o.r. (k tomu srv. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.6.2001, spis. zn. 30 Cdo 257/2001). Dosavadní právní názor na tuto problematiku je takový, že vypořádat lze dle ust. § 149 o.z. toliko *zaniklé* společné jmění manželů. Ust. § 24a z.o.r. tak stanoví (zákonnou) výjimku z tohoto pravidla. Smlouva o vypořádání společného jmění manželů uzavřená dříve, než společné jmění manželů, je platná pouze v případě rozvodu dle ust. § 24a z.o.r. (účinnosti ovšem nabývá teprve právní mocí rozsudku o rozvodu manželství). Tento právní názor ovšem není právní teorií akceptován bez výjimky. Tak např. Králíčková již neuvádí striktní neplatnost těchto smluv, ale konstatuje, že de lege ferenda nelze vyloučit interpretaci ve prospěch platnosti smluv o vypořádání dosud nezaniklého společného jmění manželů. Srv. Králíčková, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. In Právní rozhledy, 2003, č. 6, s. 268.

³¹ Srv. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 48.

existence zákonného důvodu pro rozvod manželství, či dohody, jejichž předmětem je majetkový prospěch výměnou za přivolení k rozvodu³².

f) Ostatní ujednání, která narušují podstatu manželství

Za nemravná jsou všeobecně považována ujednání atakující podstatu manželství a podněcující k jeho ukončení. Jako příkladem takových ujednání např. Salač uvádí příslibení sňatku (zasnoubení) s osobou, která již žije v manželství či sňatek příslibila někomu jinému³³. V případě existence jejího manželství patrně není pochyb o tom, že příslibem dalšího manželství porušuje svůj existující závazek žít se svým manželem a zachovávat mu věrnost. Podobně však i v případě existence pouhého zasnoubení teorie dovozuje rozpor nového zasnoubení s dobrými mravy, protože příslibem nového manželství je porušen slib předchozí (tzn. osoba uzavírá závazek směřující k porušení závazku předchozího)³⁴. Pro praxi je však v případě ujednání příslibujících manželství osobou zasnoubenou či již v manželství žijící třeba uvést, že jakkoli je takovéto jednání hodno morálního odsouzení (v míře lišící se u každého jednotlivce), z právního pohledu zřejmě nebude hrát zásadní roli, neboť povinnost uzavřít manželství nelze vymáhat, jak již bylo zmiňováno výše. V případě osoby žijící v manželství nebude moci dojít k uzavření manželství nového za existence předchozího. Pokud k uzavření nového manželství dojde po zániku předchozího manželství, jedinou sankcí se bude jevit právě možné morální odsouzení. Obdobné platí pro příslib (eventuelně i pro uzavření) manželství osobou již zasnoubenou, kdy právní postih nepřichází v úvahu. Snad teoreticky by bylo možno uvažovat o náhradě eventuelní majetkové újmy (která by vznikla např. marným vynaložením prostředků pro účely přípravy svatby či společného bydlení).

5. Význam souladu ujednání s dobrými mravy a následky rozporu

Presumpce existence souladu (u)jednání s dobrými mravy ve vztazích mezi manžely souvisí s obecnými požadavky kladenými na manželství a rodinu. S ohledem na účel manželství lze očekávat, že manželé a členové rodiny jsou si vzájemně nejbližšími osobami a udržují společně ty nejlepší vztahy. V opačném případě by sotva měli důvod manželství uzavírat a setrvávat

³² Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 74.

³³ Srv. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 47. Salač toto ujednání uvádí jako příklad dovozovaný německou teorií. Obdobně potom uvádí též teorii dovozovanou anglickou teorií – srv. op. cit., s. 119, či teorií americkou – srv. op. cit., s. 146 - 147.

³⁴ Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 248 an.

v něm. Zároveň je naprosto legitimní očekávat, že ačkoli všechna jednání určitého jedince mají být v souladu s dobrými mravy, úroveň vztahů mezi manžely a v rodině by měla být mnohem vyšší.

Vysoké nároky na soulad s dobrými mravy ve vztazích mezi manžely a v rodině lze dovodit z účelu a funkce, kterou manželství má, a ochrany, kterou mu stát také přiznává: Dle ust. čl. 32 odst. 1 Listiny jsou rodičovství a rodina pod ochranou zákona. Návrh nového o.z.³⁵ jde v tomto směru ještě dál, když v ust. § 3 odst. 2 písm. b) stanoví, že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné úpravy. Zákonodárce (či v případě návrhu nového o.z. kolektiv jeho autorů) tím zřejmě dává najevo, že hodlá preferovat (chránit) manželské svazky a snad i existenci rodiny založené manželstvím před ostatními formami kohabitace.

Současná právní úprava (ust. § 39 o.z.) sankcionuje ujednání, která jsou v rozporu s dobrými mravy, sankcí neplatnosti. Jedná se o neplatnost absolutní, k níž soud přihlíží *ex offio*, tedy ji není nutno uplatňovat ani se jí dovolávat. Ust. § 39 o.z. tak představuje významný korektiv platnosti právního úkonu v těch případech, kdy konkrétní ujednání sice nemusí být v přímém rozporu se zákonnou úpravou, nicméně jsou tu jiné okolnosti, které zákonodárce nepředvídal a předvídat nemohl (přičemž je zřejmé, že kdyby je předvídal, platnost by takovému právnímu úkonu odepřel).

6. Závěr

Požadavek souladu jednání či právních úkonů s dobrými mravy je především v oblasti manželského a rodinného práva teorií akcentován. Salač uvádí, že sféra rodinné morálky dokonce představuje fundamentální kategorii dobrých mravů v pojetí kontinentálním (resp. veřejného pořádku v pojetí systému *common law*). V kontinentálním systému pak dle Salače představuje ochrana rodinné morálky tradičně jádro dobrých mravů, přičemž někteří autoři ji považují za jedinou skutečnou sféru dobrých mravů³⁶. Ujednání, která byla uvedena shora jako příklad ujednání v rozporu s dobrými mravy, byla totožně či obdobně hodnocena ve většině evropských právních úprav jako kolidující s dobrými mravy³⁷.

³⁵ Dostupný na:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Navrh%20obcanskeho%20zakoniku_ver_2010.pdf (cit. dne 28.3.2011).

³⁶ Srv. Salač, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 244.

³⁷ Srv. Salač, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu*. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 244.

Autorka by proto uvítala, kdyby úprava smluv uzavíraných mezi manžely (či mezi osobami, které hodlají manželství uzavřít) jako smluv, s jejichž existencí o.z. výslovně počítá a upravuje způsob, kterým je lze uzavřít, byla v o.z. zařazena, a kdyby obsahovala demonstrativní výčet ujednání, která budou považována za neplatná³⁸. Ačkoli i při absenci takové úpravy jistě lze použít obecné ust. § 39 o.z., výslovná úprava by jednak mohla přispět k objasnění některých možných sporných otázek, především by však mohla plnit funkci korektivu v případě, že by tendence posuzování souladu s dobrými mravy stejně jako doposud nadále směřovala ve prospěch liberálnějšího pojetí³⁹, což by mohlo implikovat oslabení ochrany slabší strany. Se zřetelem na požadavek ochrany institutu manželství by však takový vývoj v oblasti manželského (a potažmo celého rodinného) práva neměl být akceptován. V oblasti manželského (a rodinného) práva by dle názoru autorky měl být zachován pokud možno co nejvyšší standard a snad i přísnější požadavky na soulad (u)jednání s dobrými mravy než v ostatních oblastech.

Literature:

- Bohata, P. Dobré mravy v německém právu. In *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 467 an.
- Grus, Z. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 3, s. 112 an.
- Haderka, J. Uzavírání manželství z hlediska právního, Praha: Academia, 1977, 374 s.
- Hurdík, J., Lavický, P. *Systém zásad soukromého práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s., ISBN 9788021050631.
- Hurdík, J. *Zásady soukromého práva*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, 168 s., ISBN 8021020016.
- Králíčková, Z. Předmanželská smlouva de lege lata a rekonstrukce českého rodinného práva. In *Právní rozhledy*, č. 6, 2003, s. 263 an.

³⁸ Jako zdroj inspirace by zde mohl sloužit např. katalog pravidel vypracovaný německým Spolkovým Nejvyšším soudem v reakci na rozhodnutí Spolkového Ústavního soudu ze dne 6.2.2001 a ze dne 29.3.2001 (Richterliche Inhaltskontrolle von Eheverträgen), jak jej zmiňuje např. Králíčková In Králíčková, Z. Soudní přezkum předmanželských a manželských smluv, In *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 147.

³⁹ Uvolňování požadavků na mravní aspekty obsahu smluv a jednání manželů obecně spolu s poskytováním širší míry smluvní svobody ve sféře manželských vztahů konstatuje Salač opakovaně, srv. např. Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2004, s. 145.

- Králíčková, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva, Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s., ISBN 9788021050532

- Kubeš, V. Smlouvy proti dobrým mravům. Brno – Praha: Orbis Praha XII, 1933, 316 s.

- Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl pátý, Praha: ASPI Publishing s.r.o., 2002, 1011 s., ISBN 8085963906.

- Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, Praha: C. H. Beck, 2004, 301 s., ISBN 8071799149.

- Spáčil, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. In Právní rozhledy, 2004, č. 18, s. 665 an.

Contact – email

monika.schon@centrum.cz